

Wat kenmerkt de kunstenaar?

Daniëlle ter Haar, Jamilja van der Meulen en Luuk Schreven
Nederland telt ongeveer 96.000 kunstenaars. Dat betekent dat een op de tachtig werkenden kunstenaar is. Maar wanneer noemt iemand zich kunstenaar? Hoeveel kunstenaars hebben een kunstvakopleiding gevolgd? Wat verdienen ze? En bij wat voor bedrijven werken ze zoal?

Niet iedereen verstaat hetzelfde onder het beroep kunstenaar. Van sommige beroepen is het evident dat het kunstenaars betreft, bijvoorbeeld acteur, schrijver, beeldend kunstenaar. In andere gevallen is dat niet zo vanzelfsprekend. Behoort een architect tot de kunstenaars bijvoorbeeld? Of een voetballer? Of een beroep een kunstenaarsberoep is, is dus niet gemakkelijk eenduidig vast te stellen. Tijdens een werkconferentie¹ ten behoeve van de afstemming van onderzoek naar kunstenaars was dit dan ook een van de discussiepunten.

In het onderzoek naar kunstenaars in Nederland (Jenje-Heijdel 2007), dat als basis voor dit artikel dient, is de Enquête Beroepsbevolking² gebruikt om te bepalen wat een kunstenaar is. Voor deze grootschalige enquête van het CBS worden jaarlijks ongeveer 90.000 personen geïnterviewd. De enquête richt zich algemeen op de Nederlandse beroepsbevolking en niet specifiek op kunstenaars. In deze

enquête wordt dan ook niet gevraagd of iemand kunstenaar is, maar meer algemeen welk beroep hij of zij uitoefent. De antwoorden op deze vraag zijn door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) ingedeeld volgens de Standaard Beroepenclassificatie 1992.³

Deze beroepenclassificatie was het uitgangspunt toen Kunstenaars&CO⁴ in 2007 het CBS opdracht gaf om te bepalen hoeveel kunstenaars Nederland telt. In nauwe samenwerking met Kunstenaars&CO heeft het CBS een selectie gemaakt van kunstenaarsberoepen. Een belangrijk criterium daarbij was of een persoon autonoom artistiek te werk kan gaan in zijn beroep. Uitgaande van dit criterium blijken kunstenaars een gevarieerd gezelschap met beroepen die uiteenlopen van beeldend kunstenaar, kunstzinnig fotograaf, boekillustrator en modeontwerper tot circusartiest, diskjockey, choreograaf en landschapsarchitect.

Staat 1. Beroepen van kunstenaars, gemiddelden 2004-2006

	Totaal	
	x 1000	%
Totaal	95,6	100
Beeldend kunstenaar	6,9	7
Boekillustrator, sneltekenaar, decor-, reclame-, grafisch ontwerper (middelbaar)	17,4	18
Tuin- en landschapsarchitect (middelbaar en hoger)	2,3	2
Museummedewerker presentaties, mode-, decor-,reclame-, grafisch ontwerper (hoger)	21,2	22
Stedenbouwkundige, architect, bouwkundig ontwerper-constructeur (wetenschappelijk)	10,0	11
Industrieel vormgever, industrieel ontwerper	3,6	4
Acteur, cabaretier, variété artiest, zanger opera, operette, revue, musical	3,4	4
Diskjockey	1,3	1
Instrumentalist, componist, dirigent (excl. koor), songwriter	10,7	11
Auteur, scenarioschrijver, tolk, vertaler	12,3	13
(Portret)fotograaf kunstzinnig, circusartiest, choreograaf, zanger (excl. opera, operette, revue, musical), koordirigent, balletdanser, ballroomdanser, regisseur toneel, film, filmer, cineast en overige kunstberoepen	6,5	7

Bron: CBS

Laag inkomen

Van de 96.000 kunstenaars is ruim een op de vijf decor-, reclame- of grafisch ontwerper op hoger beroepsniveau, verzorgt presentaties in een museum of is modeontwerper (staat 1). Zij vormen daarmee de grootste groep kunstenaars.

Een op de drie kunstenaars is jonger dan 35 jaar en bijna 60 procent is man. Driekwart van de kunstenaars is autochtoon. De allochtonen onder de kunstenaars zijn in vergelijking met de werkzame bevolking in Nederland vaker westerse allochtoon.⁵

Zes op de tien kunstenaars hebben geen opleiding tot kunstenaar⁶ gevolgd. Tegelijk zijn zeven op de tien personen met een kunstenaarsopleiding in hun hoofd baan niet als kunstenaar werkzaam.

Kunstenaars hebben lage inkomsten uit arbeid⁷ in vergelijking met de gehele werkzame bevolking. Bijna eenderde van de kunstenaars verdiende in 2005 minder dan 10.000 euro,

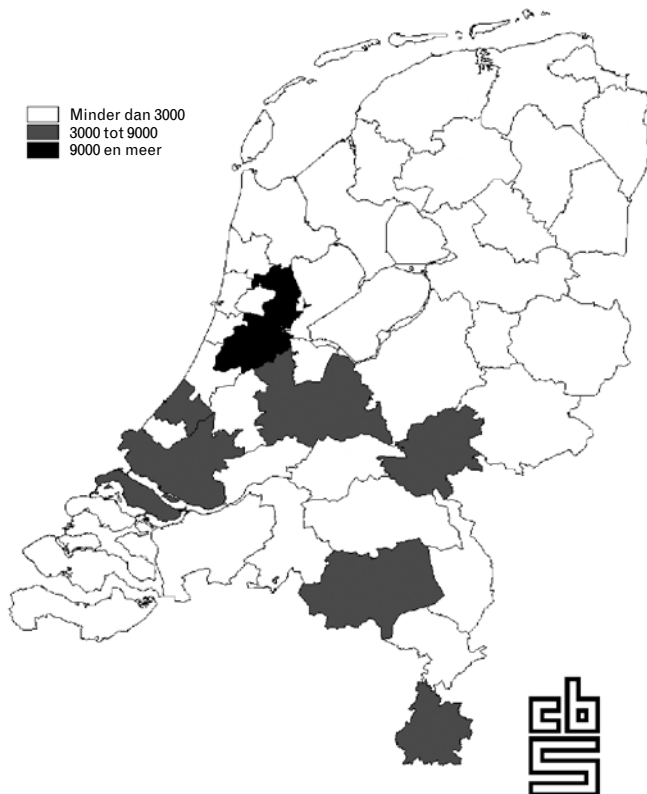
inclusief de winst uit een eventuele eigen onderneming. Hoewel kunstenaars relatief weinig verdienen, verschilde hun gemiddelde arbeidsduur nauwelijks van die van de werkzame bevolking als geheel.

Waarschijnlijk hangen de lage inkomsten van kunstenaars samen met het hoge aandeel zelfstandigen in deze beroepsgroep. Van de kunstenaars werkt de helft als zelfstandige, tegen eentiende van de gehele werkzame bevolking. Kunstenaars die als zelfstandige werken, genereren vaak weinig inkomsten uit hun bedrijf: eenderde boekte in 2005 geen of zelfs negatieve winst. Daar staat tegenover dat kunstenaars in hun eigen bedrijf vermogen kunnen opbouwen in de vorm van kunstwerken of een atelier of werkplek.

Werkgebied van kunstenaars

Kunstenaars werken vaak in of rond de vier grote steden in de Randstad of in de omgeving

Figuur 1. Kunstenaars naar regio, gemiddelden 2004-2006

van Arnhem, Nijmegen, Eindhoven of Maastricht (figuur 1). De grootste groep kunstenaars, ruim 20.000, werkt in of rond Amsterdam. Ook het aandeel kunstenaars in het aantal werkzame personen is hier het hoogst.

Met 40 procent werkt de grootste groep kunstenaars bij bedrijven in de zakelijke dienstverlening⁸, waaronder architecten-, ingenieurs- en reclamebureaus. Verder werkt ruim een kwart bij ondernemingen in de cultuur of de overige dienstverlening. Hieronder vallen bedrijven die films produceren of kunst beoefenen, omroeporganisaties, dansscholen, kunstgaleries en musea.

De helft van de kunstenaars werkt in een eigen bedrijf of dat van hun partner of ouders. Deze bedrijven zijn vaak vertolkend, registrerend of improviserend bezig met podiumkunsten als toneel, cabaret, mime, muziek (popgroepen, majorettegroepen), zang en dans.

Ook kunnen kunstenaars met een eigen bedrijf de materiële aspecten van podiumproducties managen, of kunstvoorwerpen via een creatief proces maken. Denk hierbij aan schilders, pottenbakkers, beeldhouwers, glazeniers, edelsmeden, zeefdrukkers, schrijvers, dichters, componisten, choreografen en kunst-restaurateurs.

Bijna twee op de drie kunstenaars werken in een klein bedrijf, met minder dan tien werknemers.

Kunstopleidingen

Niet iedereen die een kunstopleiding op hbo-niveau of hoger volgt, wordt kunstenaar. Maar ook niet iedereen die kunstenaar is, heeft zo'n opleiding afgerond. Mensen die voldoende creatief en talentvol zijn kunnen van hun hobby hun beroep maken en kunstenaar worden. Veel kunstenaars zijn op die manier in het vak gerold zonder vakspecifieke opleiding. Zo'n vak-

specifieke opleiding bestaat ook niet voor alle kunstenaarsberoepen, voor schrijvers is er bijvoorbeeld geen vakopleiding. Zij kunnen natuurlijk wel kunstzinnig vormende cursussen hebben gevolgd.

In 2007 waren er 245 kunstzinnig vormende instellingen in Nederland, die samen 476.000 deelnemers gaven. (Visser 2009) Het aantal instellingen is de afgelopen twintig jaar niet of nauwelijks veranderd, terwijl het aantal cursisten met een kleine 100.000 toenam.

Driekwart van het totale aantal inschrijvingen bij kunstzinnig vormende instellingen komt voor rekening van muziek- en dansonderwijs. Daarvoor schrijven vooral jongeren zich in: circa 70 procent van de deelnemers is jonger dan 18 jaar. Beeldende vorming is goed voor ongeveer 15 procent van het aantal inschrijvingen en trekt vooral volwassenen: driekwart van de cursisten is 18 jaar of ouder. Na muziek, dans en beeldende vorming volgt drama met ongeveer 7 procent van de inschrijvingen. Aan dramaonderwijs nemen weer vooral jongeren deel. Driekwart van de cursisten is jonger dan 18 jaar.

Toekomstig onderzoek
In Nederland doen verschillende partijen geregeld onderzoek naar de beroeps-

praktijk en arbeidsmarkt van kunstenaars en artiesten en naar de relatie tussen het kunstvakonderwijs en de arbeidsmarkt. Probleem is dat doel en invalshoek vaak verschillen, populaties anders worden afgebakend, variabelen verschillend worden gemeten, vragen in andere bewoordingen worden gesteld en respons vaak gering en/of selectief is. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft zich daarom tot doel gesteld om tot een betere

Veel kunstenaars zijn in het vak gerold zonder vakspecifieke opleiding

afstemming van het onderzoek te komen. Een nog op te zetten periodieke kunstenaarsenquête zou daar mogelijkheid toe bieden. Vanuit het onderzoeks- en beleidsveld werd het belang onderstreept om in het kader van die nieuwe enquête ook de loopbaanontwikkelingen op lange termijn voor kunstenaars in kaart te brengen. Dit langetermijnperspectief ontbreekt momenteel in het onderzoek.

Het CBS biedt mogelijkheid om de kwalitatieve gegevens in de enquête uit te breiden met kwantitatieve informatie uit onder andere de opleidings-, arbeids- en inkomensregisters van het CBS. Ook een cohortstudie naar afgestudeerden in het kunstvakonderwijs waarbij de arbeidsmarktpositie van kunstenaars op de lange termijn wordt gevolgd of een actualisatie van de studie Kunstenaars in Nederland uit 2007, behoort tot de mogelijkheden.⁹

**Daniëlle ter Haar,
Jamilja van der Meulen
en Luuk Schreven**
zijn werkzaam bij het Centraal
Bureau voor de Statistiek

Literatuur

- Jenje-Heijdel, W. en D. ter Haar (2007) *Kunstenaars in Nederland*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Visser, H. en J.A.J. van der Meulen (2009) *Kunstzinnige vorming 2005 en 2007*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Noten

- 1 Werkconferentie Afstemming van onderzoek naar de relatie tussen kunstvakopleidingen en de beroepspraktijk en arbeidsmarkt van kunstenaars (Tilburg, 28 januari 2010).
- 2 De Enquête Beroepsbevolking (EBB) is een doorlopende enquête van het CBS onder personen van 15 jaar en ouder die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen en tehuizen. Het doel van deze enquête is zicht te krijgen op de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. De EBB is een steekproef waar jaarlijks ongeveer 90.000 personen op responderen.
- 3 De Standaard Beroepenclassificatie 1992 is een classificatie van beroepen op grond van niveau en richting van de benodigde bekwaamheden om het beroep uit te oefenen en de combinatie van de maximaal drie belangrijkste werksoorten.
- 4 De Stichting Kunstenaars, Cultuur en Ondernemerschap (Kunstenaars&CO) ondersteunt kunstenaars bij het werven van een zelfstandig inkomen uit hun werk als kunstenaar en stimuleert de vraag naar kunstenaars binnen en buiten de kunstsector.
- 5 Iemand is autochtoon wanneer beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar die persoon zelf is geboren. Iemand is allochtoon wanneer ten minste een van de ouders in het buitenland is geboren. Iemand is westerse allochtoon wanneer hij of zij allochtoon is met als herkomstsgroepering Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Indonesië of Japan.
- 6 Een kunstenaarsopleiding is in *Kunstenaars in Nederland* afgebakend als een kunstopleiding op hbo-niveau of hoger.
- 7 De inkomsten uit arbeid bestaan uit het fiscale jaarloon van alle banen die een kunstenaar heeft gehad plus de fiscale winst uit een eigen bedrijf.
- 8 De Standaard Bedrijfsindeling 1993 is een hiërarchische indeling van economische activiteiten die het CBS sinds 1993 gebruikt om bedrijfseenheden te rubriceren naar hun hoofdactiviteit.
- 9 Voor meer informatie: het Centrum voor Beleidsstatistiek van het CBS, cvb@cbs.nl.